

Grytbitar – utredning vid Gryts bytomt

RAÄ 59:1, Gryt 11:2 och 11:11, Hovsta Socken,
Örebro kommun, Örebro län

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:27
ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1 OCH 2

Grytbitar – utredning vid Gryts bytomt

RAÄ 59:1, Gryt 11:2 och 11:11, Hovsta Socken,
Örebro kommun, Örebro län

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-6446-2014

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:27

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

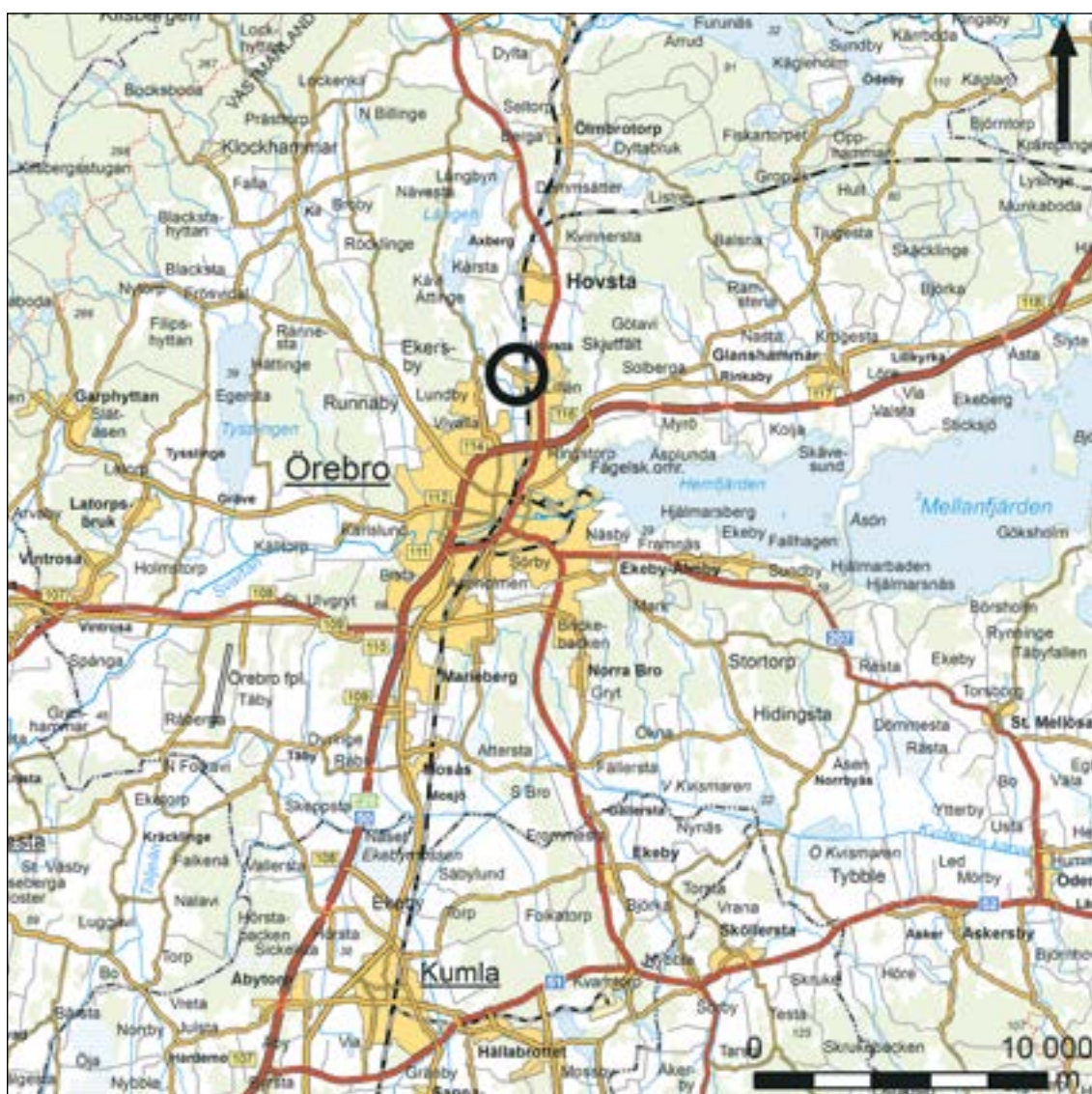
Omslagsfoto Vy över den intensiva ytan. Gräsytan markerar platsen för "Södergårdens" läge innan byn splittrades år 1829. Foto från söder av Johnny Rönngren.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar	10
Metod och genomförande	10
Ettapp 1.....	10
Ettapp 2.....	11
Resultat ettapp 1	11
Objekt 1 – Stenmur.....	11
Objekt 2 – Husgrunder/ekonomibyggnader	13
Objekt 3 – Bytomten.....	13
Den extensiva ytan	14
Objektlista.....	14
Resultat ettapp 2	14
Den extensiva ytan	14
Tolkning av den extensiva ytan	14
Den intensiva ytan	16
<i>Schakt 200</i>	16
<i>Schakt 328</i>	16
<i>Schakt 355</i>	16
<i>Schakt 384</i>	18
<i>Schakt 436</i>	18
<i>Schakt 508</i>	18
<i>Schakt 512</i>	20
<i>Schakt 770</i>	20
<i>Schakt 972</i>	22
<i>Schakt 1000</i>	22
<i>Schakt 1012</i>	22
Tolkning av den intensiva ytan.....	24
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	25
Referenser	26
Administrativa uppgifter	27
Bilagor.....	28
Bilaga 1. Schakttabell	
Bilaga 2. Anläggningstabell	
Bilaga 3. Fyndtabell	

Grytbitar – utredning vid Gryts bytomt

Figur 1. Utdrag ur översiktskarta över trakten kring Gryt i Hovsta med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med att en detaljplan upprättades över ett område vid Gryt i Hovsta genomförde Arkeologgruppen i Örebro en arkeologisk utredning. Utredningsområdet delades in i två ytor, en intensiv- och en extensiv yta. Totalt undersöktes 786 kvadratmeter med sökschakt inom de två ytorna.

Den intensiva ytan omfattade delar av Gryts äldre bytomt (Hovsta 59:1). Bytomten är belägen på en nordsydlig höjdsträckning. På höjdsträckningens västra del påträffades rester efter byggnader som daterades till 1700-tal och 1800-tal. Anläggningarna var dåligt bevarade då de blivit raserade eller borttagna i och med att de flyttats eller nya byggnader uppförts. På gårdstunet fanns spår efter borttagna stenar, lager med slaktavfall, dräneringsdiken samt en gles stenrad för ekonomibyggnad eller gränsmarkering. Anläggningarna på tunet daterades till 1800-talet. Under 1900-talet har gårdsläget nyttjats för odling varvid plöjning troligen skadat delar av fornlämningen.

På den extensiva ytan påträffades inga lämningar eller lager av arkeologisk karaktär.

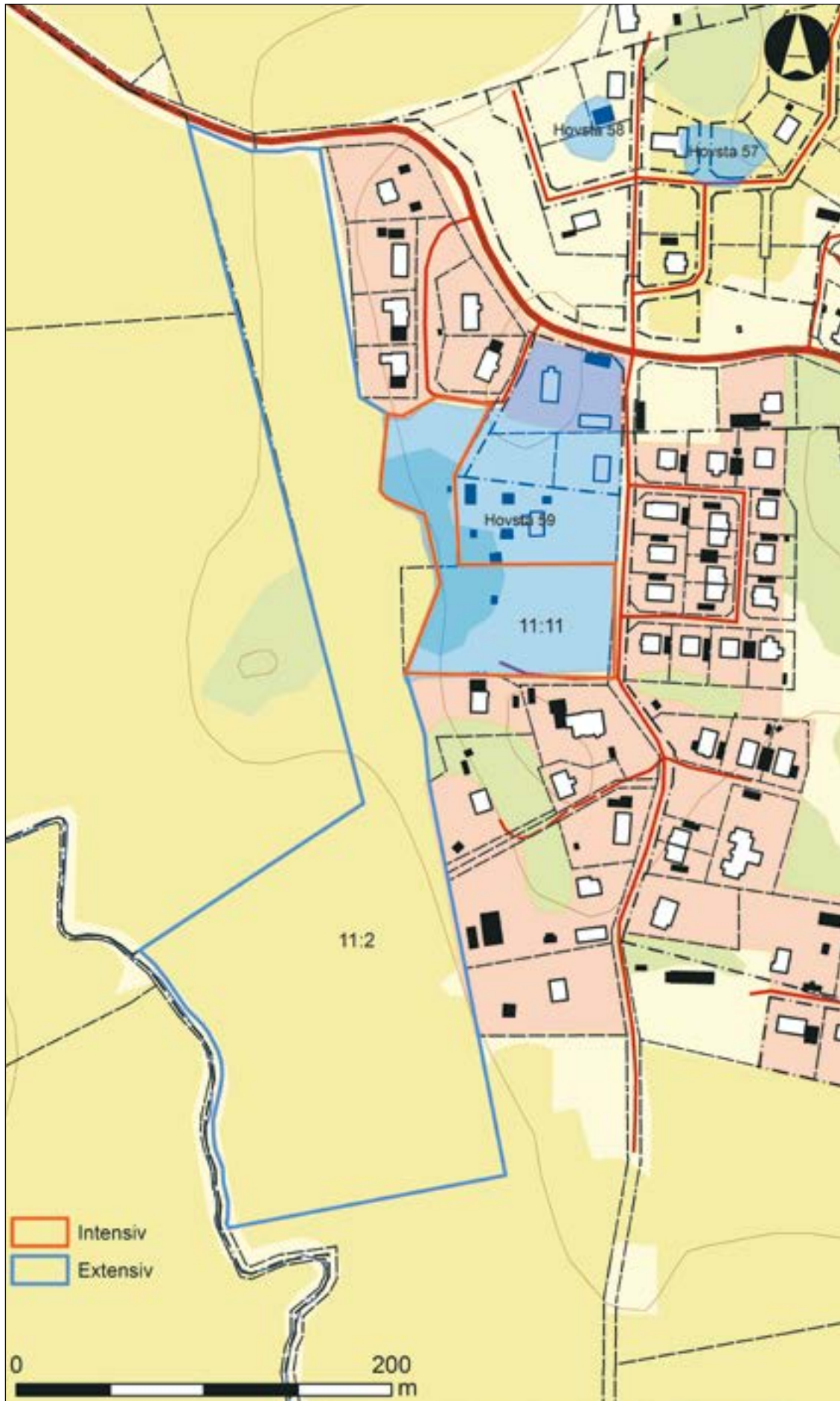
Inledning

I samband med att Örebro kommun upprättade en detaljplan för ett drygt 8 hektar stort område vid Gryt i Hovsta, utförde Arkeologgruppen i Örebro AB en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheterna Hovsta–Gryt 11:2 och 11:11. Inom fastigheten 11:11 fanns fornlämning Hovsta 59:1, en äldre bytomt vars äldsta omnämnande är från 1384. Bytomten är uppförd på en nord-sydlig höjdsträckning. Väster om fornlämningsområdet fanns fastigheten 11:2 där större delen av den planerade byggnationen skulle anläggas. Området utgjordes av en svag västsluttning med postglacial lera.

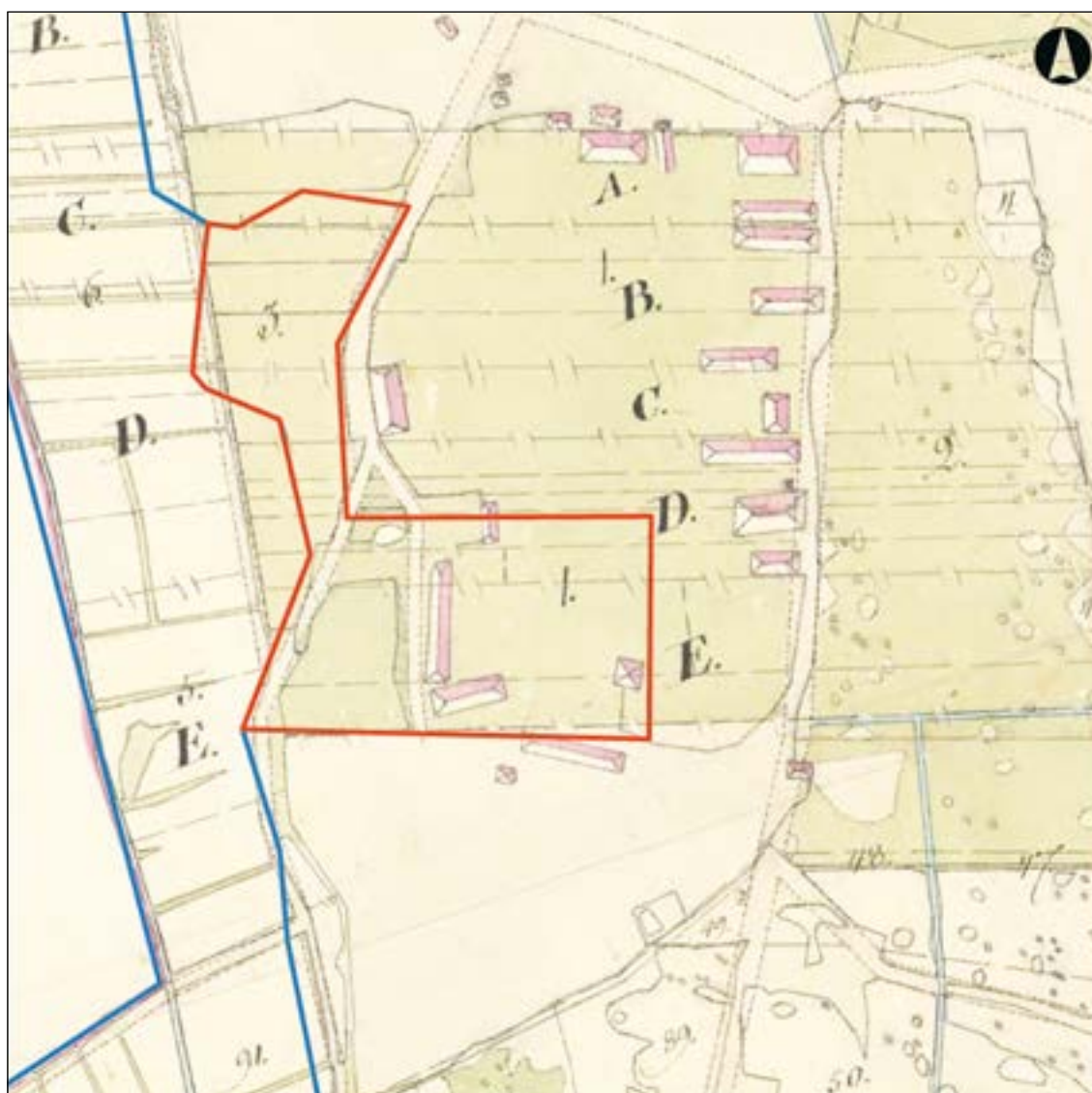
Fältarbetet utfördes av Nina Balknäs och Johnny Rönngren mellan den 27 och 30 april år 2015. Beslut i ärendet fattades den 30 mars 2015 av Länsstyrelsen i Örebro län (Dnr: 431-6446-2014).

Bakgrund och kulturmiljö

Gryt i Hovsta ligger cirka 5 kilometer norr om Örebro centrum. Området består idag av villabebyggelse på en höjdsträckning som löper i nord-sydlig riktning. Runt villabebyggelsen breder låglänta uppodlade marker ut sig mellan ett flertal moränryggar. I de låglänta partierna mellan åsarna utgörs marken av postglacial lera medan åsarna består av en sandig jordart som avsatts kring partier där berggrunden framträder. Moränryggarnas höjd ligger kring 30–35 meter över havet innebär att dessa partier först framträdde ur vattenytan i samband med landhöjningen och Littorinahavets avtagande vattennivå under yngre stenåldern.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan som visar utredningsområdets extensiva och intensiva yta inom fastigheterna Gryt 11:2 och 11:11. Skala 1:3 000.

Figur 3a. Den intensiva ytans läge i förhållande till äldre kartmaterial (år 1816) visar på byns förändring i struktur och markanvändning. Skala 1:2 000.

Inom undersökningsområdets extensiva yta, fastigheten 11:2, är marken låglänt med en svag västsluttning och befinner sig 28–31 meter över havet. Marken utgjordes av postglacial lera.

Vid den intensiva ytan inom vilket fornlämning Hovsta 59:1 finns, är marknivån belägen på en höjd kring 32–35 meter över havet med sandig morän.

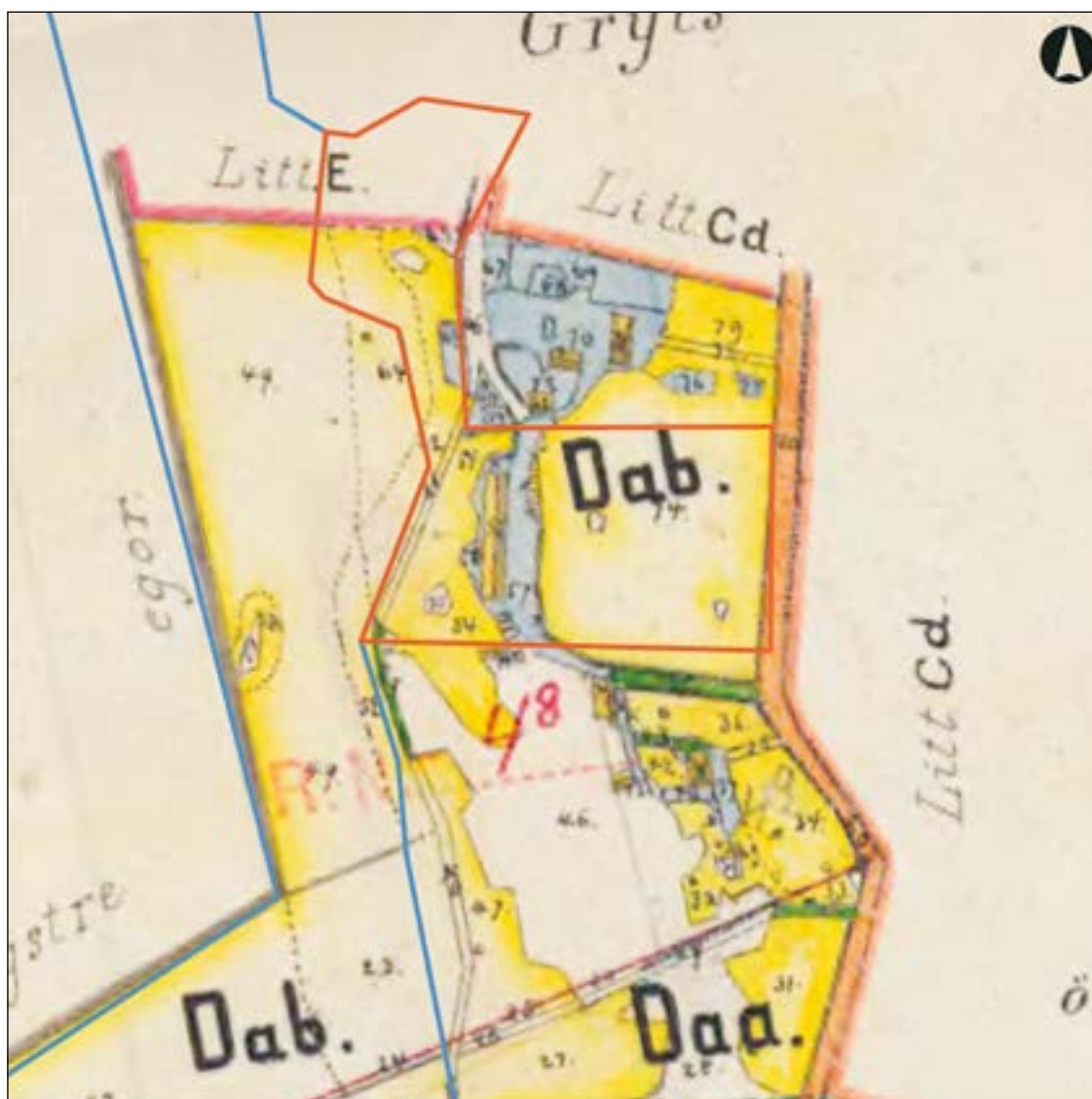
Gryts bytomt bestod före laga skifte av en radby (se LMS akt S31-5:2). Byn drabbades år 1828 av en förödande brand då flera stugbyggnader och ladugårdsbyggnaderna brann ned för de nio grannarna (LMA akt 18-HOV-44). Att branden orsakade så mycket förstörelse berodde på att byn var tätt anlagd, vilket gjorde att branden snabbt spred sig. Särskilt drabbades de norra gårdarna. Året därefter, år 1829, begärde byanämnden i Gryt att få utvidga byns tomter då just trångboddheten i

Figur 3b. Den intensiva ytans läge i förhållande till äldre kartmaterial (år 1857) visar på byns förändring i struktur och markanvändning. Skala 1:2 000.

byn inte bara orsakat brandens förödande resultat, utan också försvårat släckningsarbetet. Begäran beviljades och byn genomgick en kraftig förändring. En ny bredare väg genom byn anlades som även skulle fungera som brandgata. Mangårdsbyggnaderna flyttades till den östra sidan av vägen med ladugårdsbyggnader väster om den.

Dagens tomtgränser låter sig således inte jämföras med de äldre gränserna från tiden före branden. Vid genomgång av det äldre kartmaterialet framträder bilden av en by som med tiden blir allt mer skiftad med allt smalare tomter och med ett flertal skiften i varje tomt. I protokollet för storskiftet 1816 framgår även att flera av byns skiftesägare bor i grannbyar. Det är därmed troligt att byggnaderna som syns på kartan från år 1816 inte återspeglar gårdsmiljöer utan spridda ekonomibygnader.

Figur 3c. Den intensiva ytans läge i förhållande till äldre kartmaterial (år 1905) visar på byns förändring i struktur och markanvändning. Skala 1:2 000.

Den intensiva ytan omfattar i olika grad alla tomterna i byn. Den norra delen omfattar emellertid ett parti som på 1816 års karta över laga skiftet beskrivs som "grästomt" och var belägen väster om den bebyggda delen.

Den södra halvan av utredningsområdet innefattade den så kallade "Näst Södergården" (D) och "Södergården" (E). Tomterna finns omnämnda redan på den äldsta kartan från år 1695 (LMS akt S6:25-28). På storskifteskartan från år 1771 är tomternas gränser utritade, emellertid utan byggnader (LMS akt S31-5:1). På storskifteskartan år 1816 finns byns byggnader utritade. De flesta är uppförda i öst-västlig riktning med några enstaka nord-sydgående. I de flesta fall är byggnaderna uppförda inom de smala skiftena på respektive tomt.

Under 1900-talet brukades det gamla gårdsläget för Södergården som åkermark. Idag täcks marken av en plan gräsyta.

År 2010 och 2011 företogs en arkeologisk utredning och förundersökning inom Gryts äldre bytomt. Utredningen omfattade den norra delen av den äldre byns mark samt mark norr om Kåvivägen (se Svensson-Hennius 2011). Vid utredningen vid Norrgården framkom husgrunder, källare samt kulturlager som innehöll munblåst glas och yngre rödgods (Svensson-Hennius 2011:17). Utifrån anläggningarna konstaterades ett flertal bebyggelsefaser. Man påträffade även lämningar med förhistorisk karaktär.

År 2011 genomfördes en förundersökning av "Norrgården" (se Ramström 2011). Den mest utnyttjade delen låg i öster där en välbevarad husgrund påträffades som mätte 11x6 meter. Huset överlagrade ett brandlager och det tolkades därför som att huset anlagts efter branden år 1828. Ytterligare rester efter en husgrund påträffades vars syllstenar var spräckta av eld. Husgrunden tolkades vara äldre än branden år 1828.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra i vilken utsträckning som det förekommer fornlämningar inom exploateringsområdet. Utredningen skall bidra till att ge Örebro kommun och Länsstyrelse ett bättre underlag inför en fortsatt planeringen av byggandet i området.

Metod och genomförande

Ettapp 1

Utredningen bestod av två etapper. Ettapp 1 utgjordes av arkiv- och litteraturstudier samt kartanalyser. Kart- och arkivstudierna genomfördes i de digitala arkiven. De omfattade en genomgång av Fornsök samt en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området. Det historiska kartmaterialet i Lantmäteriets historiska kartarkiv, som finns tillgängligt på nätet, analyserades. Detta innefattar Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens kartarkiv samt Lantmäterimyndighetens kartarkiv. En sökning i Svenskt Diplomatarium på Riksarkivet och SOFI genomfördes i syfte att spåra eventuella medeltida namnkopplingar. Statens Historiska Museums fynddatabas användes i syfte att spåra eventuella arkeologiska lösfynd i området.

Ettapp 1 innefattade även en fältinventering vilket innebar att en okulär besiktning av utredningsplatsen utfördes för att bedöma lämpliga lägen samt identifiera lämningar som var synliga ovan mark.

Etapp 2

Vid utredningens etapp 2 genomfördes schaktningsgrävning med grävmaskin. Grävmaskin grävde skiktvis ned till anläggnings- och konstruktionsnivå eller ned till steril nivå. Påträffade lämningar framrensades, dokumenterades skriftligt, mättes in digitalt samt fotograferades. Den extensiva ytan, fastighet 11:2 skulle grävas med en låg ambitionsnivå medan den intensiva ytan, fastigheten 11:11 inom vilken fornlämning Hovsta 59:1 låg, skulle undersökas med hög ambitionsnivå.

Inom den extensiva ytan inom fastighet 11:2 grävdes 20 stycken schakt som var 15 meter långa, med en skopbredd av 1,5 meter. Schakten grävdes ned till steril nivå som påträffades vid 0,2–0,3 meters djup.

Inom den intensiva ytan öppnades större ytor kring krönet som ansågs utgöra den bästa platsen för att påträffa äldre lämningar. Schakten grävdes ned till anläggningsnivå eller steril botten. I den östra delen av fastigheten 11:11 grävdes långsmala schakt om 20 x 1,5 meter för att undersöka anläggningsförekomsten på gårdstunet.

I undersökningsplanen fanns medel för ¹⁴C-analyser. Dessa skulle emellertid användas om lämningar framkom som misstänktes vara förhistoriska. Då inga sådana lämningar påträffades genomfördes inga analyser.

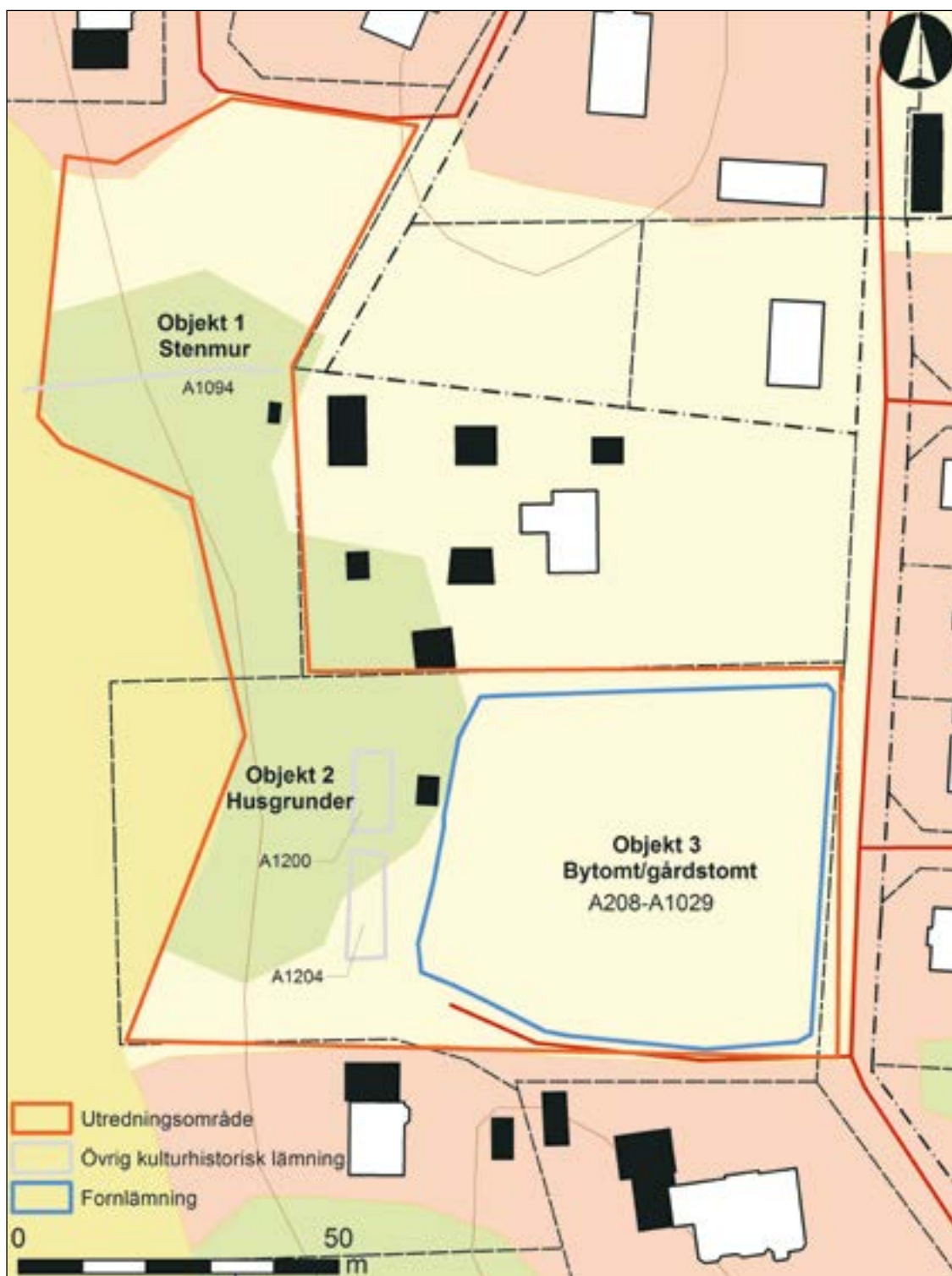
Resultat etapp 1

Utifrån kartstudierna kunde byns byggnader först lokaliseras på kartan från år 1816. Vid 1828 års brand förstördes stora delar av byn och tomtstrukturen förändrades år 1829 i syfte att förhindra framtida bränder. I och med detta flyttades gårdarnas byggnader till nya lägen. Vid inventeringen var inga byggnadsrester från tiden före branden synliga ovan mark.

Objekt 1 – Stenmur

I den intensiva ytans västra del påträffades en stenmur (A1094) som var 37 meter lång. Murstenarna utgjordes av både natursten och sprängsten med rester efter borrhål. Murens läge stämmer väl överens med en fastighetsgräns som är synlig i lagaskifteskartan från år 1857. Muren har därmed tillkommit som ett resultat av att byn splittades år 1829.

Objekt 2 bedöms som övrig kulturhistorisk lämning då den är tillkommen under historisk tid.

Figur 4. Karta över objekten inom den intensiva ytans utredningsområde. Objekt 1 och 2 var synliga vid inventeringen medan objekt 3 är ett resultat av utredningsgrävning vid etapp 2. Skala 1:1 000.

Objekt 2 – Husgrunder/ekonomibyggnader

Två huslämningar (A1200, A1204) var synliga, vilka båda finns utritade på en karta från år 1905. Den norra byggnaden (A1200) var 10x5 meter stor och finns även på laga skifteskartan från år 1857. Den södra husgrunden (A1204) var endast synlig i norr då grus påförts för en bilparkering. Båda husgrunderna består av kraftiga stensyllar vilka är placerade i en brant västsluttning. Stenarna var 0,5–1 meter stora med spår efter borrhål. Byggnaderna har nyttjats som ekonomibyggnader en bit in på 1900-talet och syns i ekonomiska kartan från år 1956. På grund av risk att syllstenar kunde rasa nedför den branta slänten utfördes ingen utredningsgrävning inom husgrunderna.

Objekt 1 bedöms som övrig kulturhistorisk lämning då det rör sig om ekonomibyggnader som tillkommit under historisk tid. Det kan emellertid inte uteslutas att den norra husgrunden A1200 är tillkommen innan år 1850. Den är troligen uppförd efter att byn splittrades år 1829.

Objekt 3 – Bytomten

Krönet utgjorde den plats där det ansågs att de äldsta lämningarna borde påträffas. Kartmaterialet från 1800-talet användes vid etapp 2 för att lägga schakt där äldre byggnader stått.

I övrigt utgjordes marken kring Södergården av en plan gräsmatta med svag sluttning mot öster. I den västra och norra delen av den intensiva ytan utgjordes marken till större delen av en brant västsluttning som var täckt av flyttblock och sprängda stenar. Här ansågs det inte vara möjligt eller ens nödvändigt att utföra schaktningsgrävning. I norra delen påträffades åtta nedgrävda avloppsbrunnar. Länsstyrelsen meddelades om brunnarna och om det olämpliga i att gräva på platsen då det inte gick att fastställa brunnarnas ledningar till omgivande hus eller lägen för eventuella infiltrationsbäddar. Jordmassor hade även påförts runt brunnarna.

Objekt 3 bedöms utifrån resultaten från etapp 1 och 2 som fornlämning då bytomten är varaktigt övergiven och innehåller bebyggelselämningar, lager och anläggningar som till äldsta delen är daterade till 1700-talet. Vidare framfördes även en förfrågan till handläggare på Länsstyrelsen över vilken antikvarisk status bytomten borde få. Länsstyrelsen förordade att utifrån lämningarnas karaktär och det faktum att den aktuella delen av byn är övergiven, skulle den anses vara en fornlämning.

Den extensiva ytan

Vid inventeringen och kartstudierna av den extensiva ytan iakttofs inga spår efter äldre bebyggelse. Området har sedan år 1695 utgjorts av åkermark.

Objektlista

Obj. nr	Anr	Beskrivning	Statusförslag	Motivering
1	A1094	Stenmur, 37 meter lång, cirka 0,7-1 meter bred, 0,5-0,8 meter hög.	Övrig kulturhistorisk lämning	Tillkommen under historisk tid, efter byns splittring år 1829.
2	A1200, A1204	Två husgrunder/ekonomi-byggnad. Kraftiga syllar anlagd i sluttning, 10x5 meter i storlek.	Övrig kulturhistorisk lämning	Två intilliggande husgrunder som under historisk tid nyttjats som ekonomibygnader. Den norra husgrunden tillkommen vid något tillfälle mellan åren 1829-1857. Den södra tillkommen under 1800-talets sista hälft.
3	A208 -A1029	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning	Varaktigt övergiven. Bebyggelseämningar, lager och anläggningar påträffades som till äldsta delen daterades till 1700-tal.

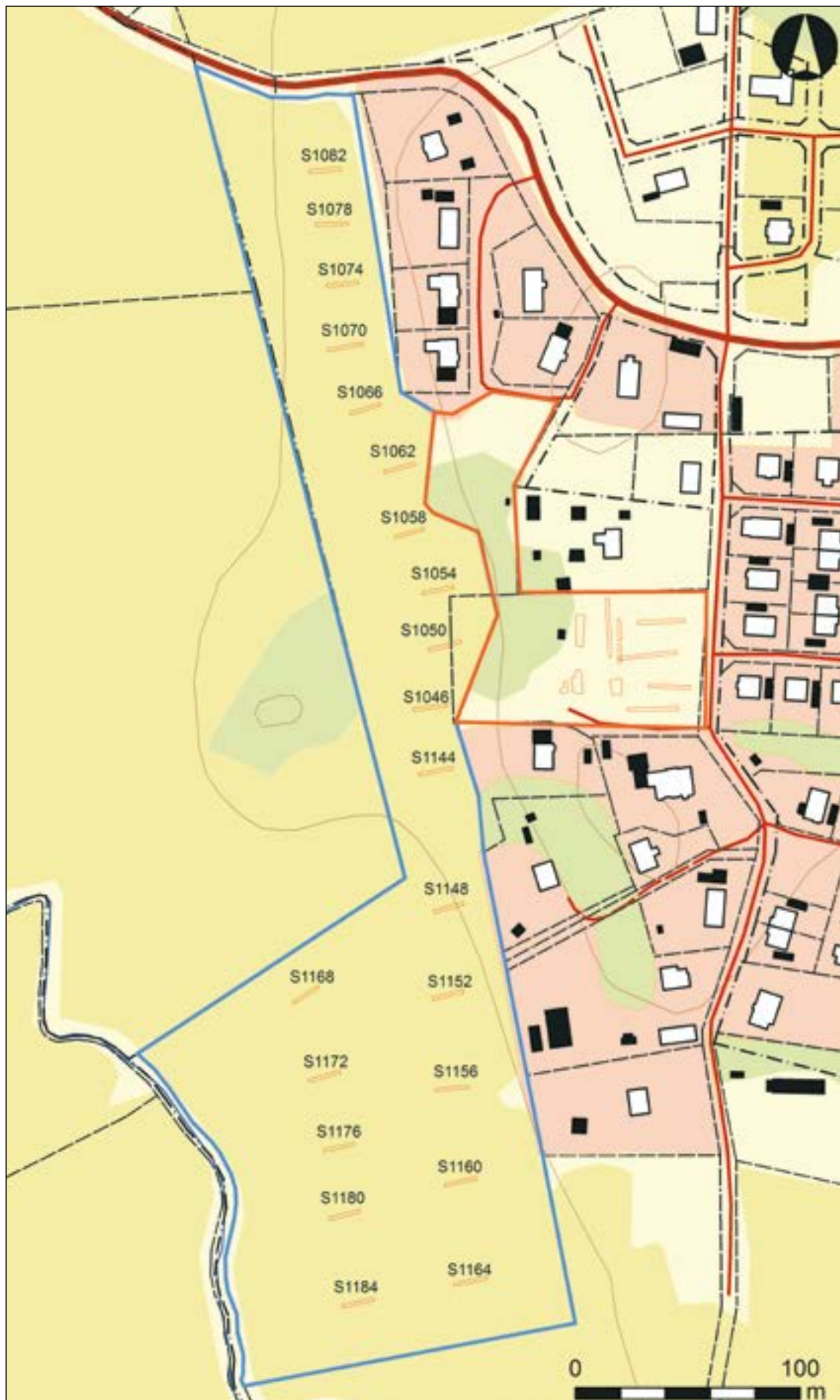
Resultat etapp 2

Den extensiva ytan

Inom den extensiva ytan grävdes 20 schakt om inalles 300 löpmeter, eller 450 kvadratmeter. Se schaktbilaga för närmare beskrivning för varje schakt. Inga lämningar eller lager påträffades inom denna yta. Steril blålera påträffades vid 0,2–0,3 meters djup.

Tolkning av den extensiva ytan

Inga fornlämningar påträffades inom den extensiva ytan. Under historisk tid har ytan utgjorts av åkermark. Lagret av matjord var väldigt tunt och steril blålera påträffades i vissa fall redan på 0,2 meters djup.

Figur 5. Schaktplan över schakten som grävdes inom den extensiva ytan. Skala 1:2 500.

Den intensiva ytan

Inom den intensiva ytan grävdes 11 schakt om 163 löpmeter eller 350 kvadratmeter. Lämningarna som påträffades kunde kopplas till aktiviteter från bytomten. Inga förhistoriska lämningar påträffades. Inte heller påträffades i något schakt brandlager som kunde antas härröra från branden år 1828. Fynd som hittades utgjordes av slaktavfall, spikar och keramik som daterades till 1700- och 1800-tal.

Schakt 200

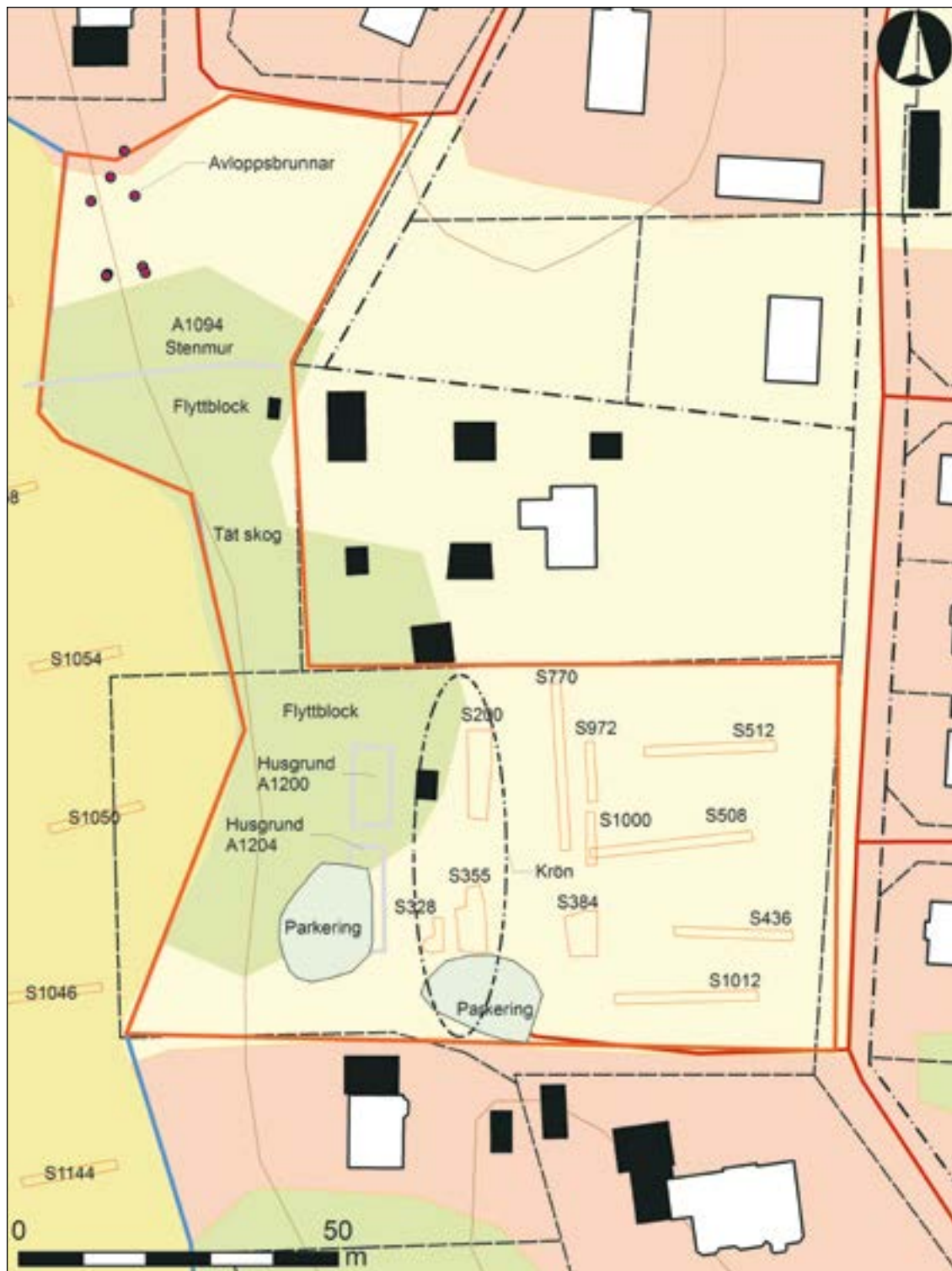
Schaktet mätte 13,5x4 meter och grävdes i nord-sydlig riktning i syfte att finna en av de längre ladugårdsbyggnader som stått på platsen enligt 1816 års karta. I schaktet påträffades syllstenarna (A208) efter en 7x1,7 meter stor byggnad som inte exakt överensstämde med läget för ladan enligt 1816 års karta. Den yttre syllen (A208) var delvis väldigt glest lagd och gjorde ett klent intryck med 0,1–0,4 meter stora stenar. Man kan möjligen fråga sig om det rör sig om mindre stenar som lämnats kvar i samband med att större grundstenar flyttats vid utflyttning av byggnaderna. Längs med den västra schaktkanten påträffades flata stenar som var 0,2–0,4 meter stora (A263). De har troligen utgjort fundament till en golvregel. Bland syllen påträffades yngre rödgerskeramik från 1700- och 1800-tal (Fnr 2). Till syllens östra sida anslöt en ramp (A238) med halvcirkelform. Rampen var uppförd med morängrus och stenar av varierande storlek. Förekomsten av en ramp talar för en byggnad som huserat kreatur, vilka förts in och ut via rampen. I söder glesnade syllen och dess kontur blev diffus. En möjlig tvärvägg av flata stenar påträffades (A307). Ett spisröse (A296) låg i schaktets sydöstra hörn. Stenarna var 0,2–0,5 meter stora, skörbrända och täckta av kolfragment. Spisrösets koppling till ladugårdsbyggnaden kunde inte med säkerhet avgöras. Röset härrör troligen från en äldre byggnad som rivits i samband med att ladugårdsbyggnaden uppfördes och spisrösets grundstenar lämnades kvar.

Schakt 328

Schaktet mätte 5,5x3,2 meter och grävdes vid ett läge där marken sluttar mot väster. Schaktets djup var 0,7 meter med ett 0,6 meter tjockt matjordslager. I schaktets södra del påträffades omrörda stenar (A338) som var 0,3–0,5 meter stora. Stenarna har troligen utgjort en del av en syll. Möjligen har syllen ingått i ladugårdsbyggnaden från år 1816 och senare rasat ut. Stenarna låg på ett djup mellan 0,2 och 0,6 meter.

Schakt 355

Schaktet mätte 10x4,6 meter och grävdes i nord-sydlig riktning i syfte att lokalisera det sydöstra hörnet på en ladugårdsbyggnad som enligt 1816 års karta stått på platsen. Inga lämningar efter en syll

Figur 6. Schaktplan över schakten som grävdes inom den intensiva ytan. På kartan finns även angivet strukturer i terrängen samt objekt som var synliga vid inventeringen. Skala 1:1 000.

eller dylikt påträffades som kunde härröra från ladan. Platsen för schaktet utgjorde även det högsta belägna partiet inom ytan. Västerut sluttade marken kraftigt mot väster. I norra delen av schaktet, mot det sterila morängruset vid 0,6 meters djup, fanns ett lager (A378) med småsten, mindre än 0,05 meter i storlek. I lagret påträffades två keramikskärvor i stengods som kan dateras till 1700-tal (Fnr 1).

I schaktets västra kant påträffades vid 0,6 meters djup, en 3 x 0,9 meter stor nedgrävning (A370) i nord-sydlig riktning, troligen för en syll då stenlyft observerades i nedgrävningens fyllning. Resterna efter en brunn eller en källare (A319) påträffades i schaktets sydvästra hörn. Anläggningen var 1,5 meter i diameter och bestod av en nedgrävning inom vilken det låg löst packade stenar som var 0,2 – 0,4 meter i storlek. Stenarna låg i oordning och mellan stenarna observerades luftfickor vilket var orsaken till att det tolkades som en inrasad källare eller brunn.

Anläggningarna i schaktet talar för en äldre bebyggelsefas från 1700-talet. Inga rester efter ladugårdsbyggnaden från 1816 år karta påträffades vilket talar för att byggnadens syllstenar troligen flyttades då en ny ladugårdsbyggnad byggdes.

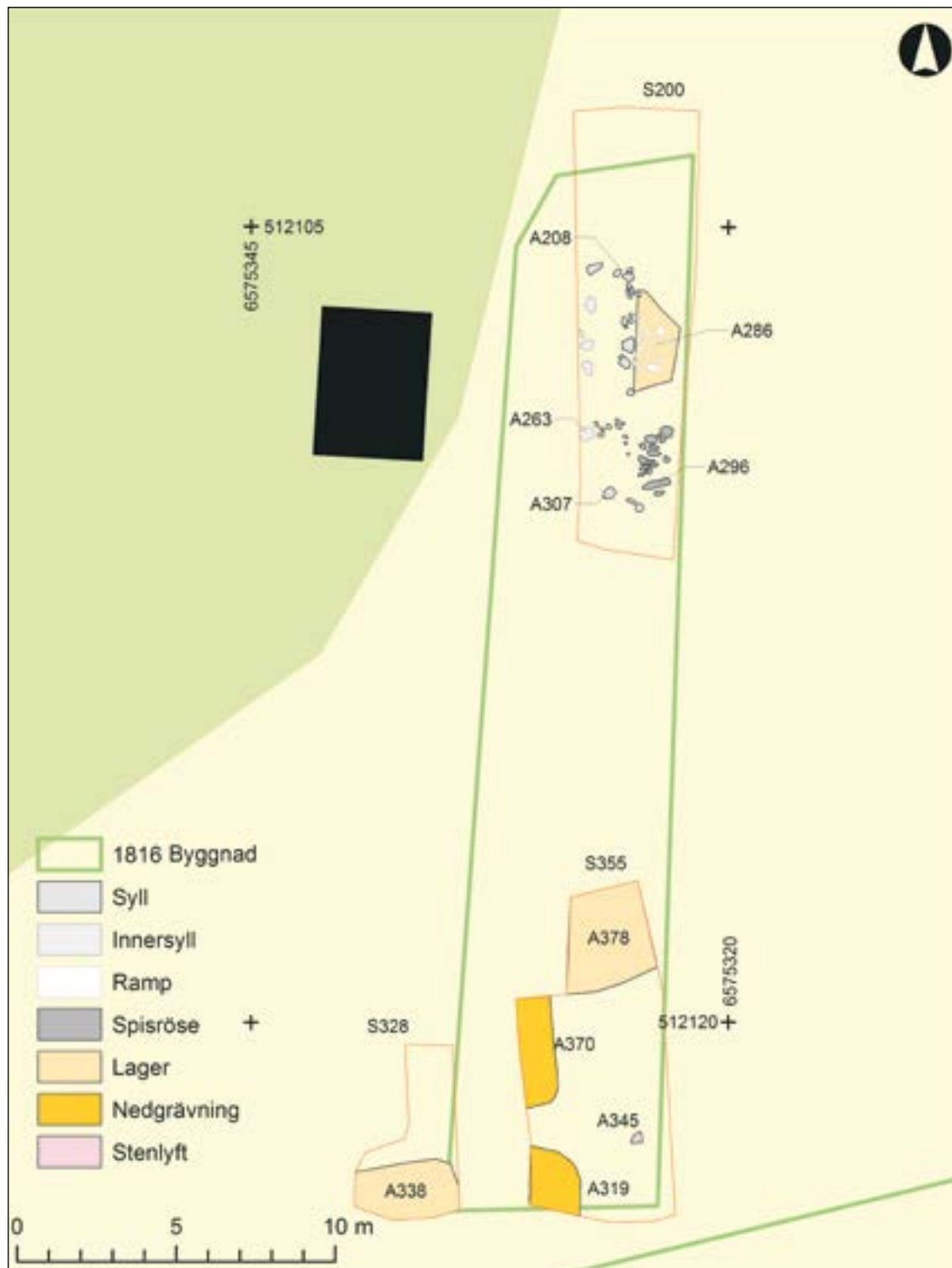
Anläggningarna som daterades till 1700-talet tycks ha raserats vilket man kunde se både utifrån A319 som tolkades vara en igenfylld brunn eller källare samt vid A370 där stenar plockats bort i en nedgrävning för en syll.

Schakt 384

Schaktet som mätte 6x5 meter grävdes i ett försök att lokalisera det nordöstra hörnet av en cirka 20x7 meter stor byggnad som funnits på platsen enligt kartan från år 1816. Inom schaktet påträffades en grop (A390) som var 1,3 meter i diameter och 0,35 meter djup och som innehöll varvig sand blandad med matjord.

Schakt 436

Schaktet grävdes i öst-västlig riktning i den östra delen av utredningsytan och mätte 18x1,5 meter. Syftet med schaktet var att lokalisera resterna efter en mindre byggnad som funnits på platsen och att söka av tunet. I schaktets östra kant påträffades ett kulturlager (A407) vars utbredning stämde överens med byggnadens läge enligt kartan från år 1816. Kulturlagret mätte 3,6x1,5 meter inom schaktet och innehöll tegelkross, brända ben, kalkputs, kol och en fet, svart matjord blandad med moränsand. Vid den västra begränsningen av lagret påträffades en flat, rundad sten (A400) samt ett stenlyft (A411), vilka troligen ingått i en enklare stenfotskonstruktion varpå byggnaden vilat. Enligt kartan har byggnaden som stått på platsen varit 8x7 meter i nord-sydlig riktning.

Figur 7. Detaljplan över anläggningar som påträffades i schakt 200, 328 och 355. Skala 1:200.

Väster om huset påträffades två gropar (A419 och A427), som var 0,5x0,7 respektive 2x0,7 meter i storlek. De båda groparna innehöll bränt benmaterial, slaktavfall, kolrester, kalkpust och fet, sandblandad matjord. Groparnas innehåll överensstämde med det avsatta lagret i kulturlager A407 och troligen utgjorde groparna avfallsgropar från aktiviteter inom byggnaden.

I schaktets västra del påträffades ett kulturlager (A432) som innehöll tegelstenar, slaktavfall och spridda småstenar.

Schakt 508

Schaktet var 25x1,5 meter i storlek och grävdes i öst-västlig riktning. Inom schaktet påträffades i den östra delen en samling stenar (A451) som var nedgrävda inom en yta om 1x0,7 meter. Stenarna hade en flat ovansida och var 0,2x0,3 meter i storlek. Inget kulturlager kunde observeras runt stenarna. Invid denna fanns även en 0,5 meter stor sten (A440).

Cirka 3,5 meter väster om stenpackningen påträffades en stenfylld grop vars stenar var skärviga och 0,2 – 0,3 meter i storlek (A495). Stenarna som hade triangulära former föreföll nedrasade från gropens sidor och det är möjligt att det rör sig om ett stenskott stolphål. I gropen påträffades även små tegel- och kolfragment. I schaktets mitt påträffades berg i dagen.

Schakt 512

Schaktet var 20x1,5 meter i storlek och grävdes i öst-västlig riktning. Inom schaktet påträffades ett flertal jämt utspridda stensamlingar där stenarna var upplagda på varandra likt små stenhögar om cirka 3 – 5 stenar (A543, A568, A592, A629 och A698). I linje med stenhögarna fanns även en ränna (A671) med en fyllning av sand och fetare matjord. Även ett stolphål (A516) påträffades, vilket även det låg i linje med övriga anläggningar. I schaktets sydöstra hörn fanns rester efter en nedgrävning (A525) runt en jordfast sten. Den var troligen gjord i syfte att försöka gräva ned stenen. Tillsammans utgör den glesa stenraden sannolikt en grund för en ekonomibyggnad som vilat på stenarna.

Schakt 770

I nord-sydlig riktning grävdes schaktet 25x1,5 meter i syfte att söka efter byggnader som enligt kartor från 1800-talet har legat på platsen.

I schaktets norra del påträffades ett stolphål (A774) samt en 0,1 meter grund grop som var 2 meter i diameter, i vilken det förekom spridda småstenar.

I södra delen av schaktet påträffades tydliga rester efter en mindre husgrund. Två syllar (A808, A866) i öst-västlig riktning påträffades som låg med 3,1 meters avstånd. Stensyllen bestod av 1 – 2 skift med flat ovansida och kalkputsad insida. Bland syllstenarna påträffades keramik av yngre rödgods och flintgods som daterades till 1800-tal (Fnr 4).

Figur 8. De upplagda stenhögarna A543, A568, A592 och A629, troligen grundstenar till en byggnad som vilat på den glesa stenraden. Foto från väster av Johnny Rönngren.

Överst var insidan av grunden fylld med smulig kalkputs (A961). Under putsen framträdde ett spisröse (A948) som var 1,5x1 meter stort inom schaktet. Spisröset fortsatte in i den östra schaktväggen. Under spisrösets stenar fanns ett kol-lager (A965). Inuti husgrunden påträffades under kalkputs-lagret och spisröset ett lager finkornig, påförd sand (A957). Cirka 1,5 meter norr om husgrunden påträffades ett 1,5x1,5 meter stort lager som fortsatte in i den östra och västra schaktkanten. Lagret innehöll spridda småstenar i varierande storlek samt tegelfragment.

Figur 9. Resterna efter husgrund påträffades som utifrån keramikfynd daterades till 1800-tal. Foto från norr av Johnny Rönngren.

Schakt 972

Schaktet var 10 x 1,5 meter stort och grävdes i nord-sydlig riktning. I schaktet påträffades tre stenlyft (A976, A981, A991) som var mellan 0,6 och 1,0 meter i storlek.

Schakt 1000

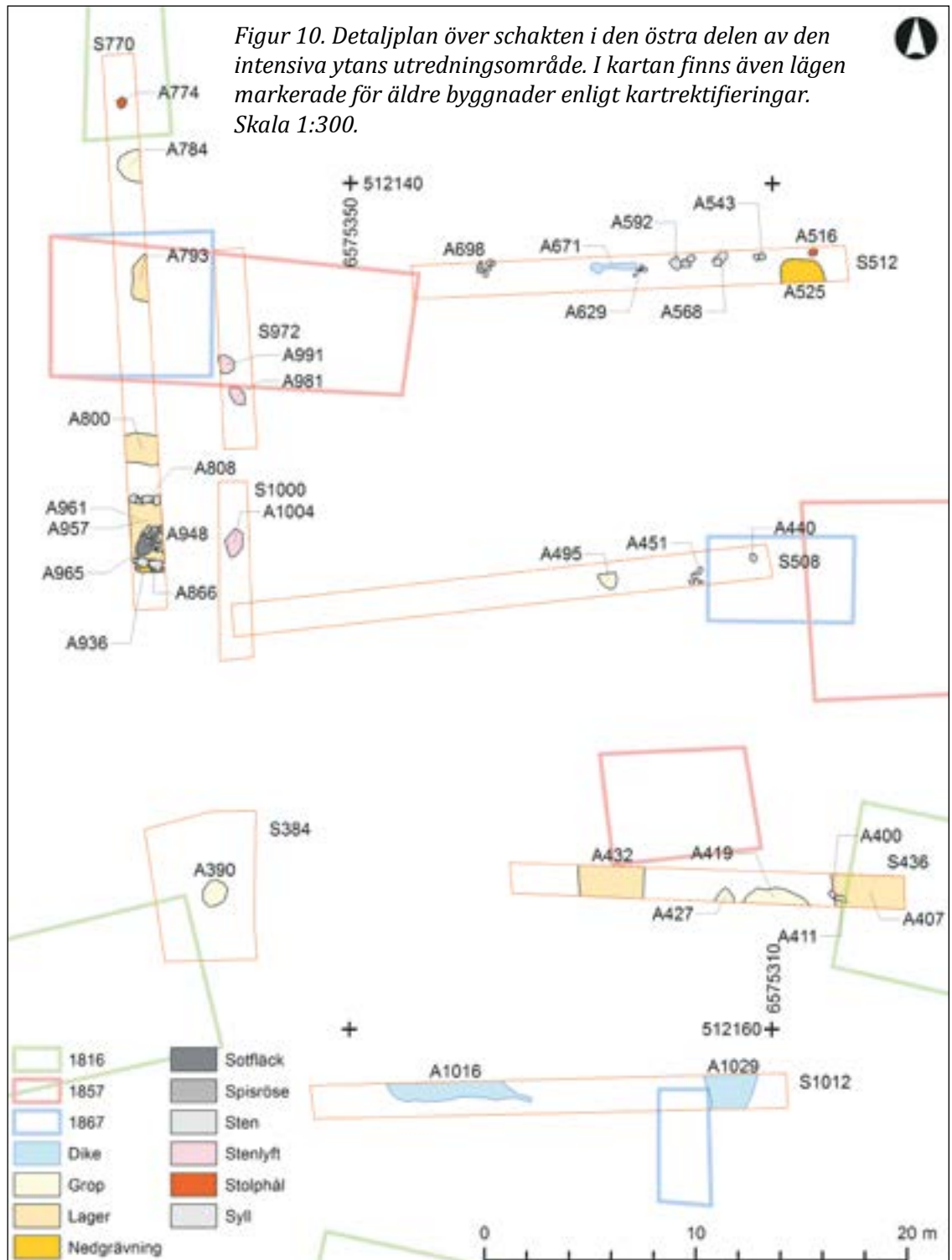
Schaktet var 8 x 1,5 meter stort och grävdes i nord-sydlig riktning. Syftet med schaktet var att kontrollera huruvida husgrunden i schakt 770 även skulle påträffas längre österut. Endast ett stenlyft (A1004) framkom varför det är troligt att husgrundens östra kortsida varit belägen invid spisröset A948.

Schakt 1012

Schaktet var 22 x 1,5 meter i storlek och grävdes i öst-västlig riktning. I schaktet påträffades en stenpackning och ett dike. Stenpackningen (A1029) var belägen i schaktets östra del och innehöll knytnävsstora stenar och tegelbrockor som låg i flera nivåer på varandra. I stenpackningen påträffades även fragment av flintgods.

I schaktets östra del påträffades ett 6,0 x 0,6 meter stort dike (A1016). I diket påträffades småsten som var mindre än 0,1 meter stora, tegelkross, kolfragment och slaktavfall, bland annat en svinbete. Även keramik påträffades, bland annat ett ben till en trefots-gryta samt fragment av yngre rödgods som kan dateras till 1700- och 1800-tal (Fnr 5).

Stenpackningen och diket har troligtvis haft en dränerande funktion. Även om keramiken kan dateras till 1700-talet är läget i diket sekundärt då det deponerats där tillsammans med stenfyllningen. Diket kan därmed även ha tillkommit under 1800-talet. Schaktet är enligt 1857 års karta beläget i ett grönområde mellan två tomter och det är möjligt att diket grävts i syfte att dränera marken kring tomterna.

Tolkning av den intensiva ytan

Det påträffades inget brandlager i de schakt som grävdes inom den intensiva ytan till skillnad från vid undersökningen av "Norrgården". Möjligen beror avsaknaden av brandlager på att "Södergården" inte drabbades lika hårt av branden. Protokollet över utvidgningen år 1829 gör gällande angående "Södergården" att

"... någon flytt av denna gårdens hus: komma för närvarande icke att äga rum, förr än något hus tarvar nybyggnad, då detsamma ovillkorligen bör flyttas eller uppsättas på nya tomten."

På Södergården har uppenbarligen byggnaderna överlevt branden och de flyttades allt eftersom de blev gamla och förfallna. Vid tiden för kartan år 1857 har emellertid Södergården fått en helt ny struktur och inga byggnader står kvar på samma läge som på kartan år 1816. Detta gäller för övrigt hela byn.

Inom ett flertal schakt påträffades lämningar inom ytan. Anläggningarna utgjordes bland annat av husgrunder, spisrösen och lager samt anläggningar i form av stolphål, gropar och diken. Utifrån fyndmaterialet kan de dateras till 1700- och 1800-tal.

Platsen för det äldsta gårdsläget står rimligtvis att finna kring krönläget. Här påträffades den äldsta anläggningen som utgjordes av ett lager (A378) med grus och småsten vari hittades keramikskärvor som dateras till 1700-tal. Intill lagret påträffades en nedgrävning (A370) för en syll samt en inrasad brunn eller källare som stratigrafiskt låg på samma nivå som lagret med keramik.

Enligt kartan från år 1816 har en lång ladugårdsbyggnad legat på krönet. Endast ladugårdens norra del kunde med säkerhet identifieras. Emellertid påträffades rester efter ett spisröse som inte kunde kopplas till ladugårdsbyggnaden och som troligen visar på ett äldre bebyggelseskede.

En husgrund med spisröse (A808, A948) påträffades som inte kunde kopplas till någon karta. Husgrunden kunde emellertid utifrån keramikfynd dateras till 1800-talet.

I ytans östra del fanns rester efter bortplockade stenar, diken, lager med slaktavfall samt en rad med stenhögar som tolkats vara stödstenar till en ekonomibygnad. Fynden som påträffades i anläggningarna befinner sig något senare i tid och daterades till 1800-talet. Emellertid har den nämnda ytan ingått i bytomten åtminstone så långt tillbaka som år 1695 enligt kartmaterialet.

Sammantaget görs bedömningen att det rör sig om en fornlämning inom fastigheten 11:11. Emellertid var bevarandeförhållandena inom bytomten dåliga på grund av ett flertal omständigheter. Branden från år 1828 ledde till att byns tomtstruktur förändrades och att äldre hus som överlevde branden monterades ned och uppfördes på nya platser. Under 1900-talet har marken nyttjats som åkermark. I och med det har stenar rensats från ytan. Vid fältinventeringen påträffades en

stor ansamling stenar av varierande storlek strax nordväst om schakt 200. Stenarna kan möjligen komma från rester efter husgrunder som rensats bort i samband med att marken odlades upp.

Det intensiva utredningsområdets västra kant och nordvästra hörn utgörs av mark inom vilken fornlämningen är övertäckt, söndergrävd eller inte kan förväntas påträffas. Den västra kanten består av en brant slänt, översållad med sten. Dessa stenar utgörs av flyttblock, varav endel blivit sprängda. Det är troligt att byn hämtat mycket av sitt stenmaterial från denna slänt. I en tätbevuxen slyskog löper en stenmur i öst-västlig riktning som passar väl överens med byns tomtgräns mellan Nästgården och Mellangården. Marken i området är så pass täckt av flyttblock i den sluttande terrängen att det är osannolikt att där skulle finnas fornlämning.

På den nordvästra ytan har marken förändrats i och med att avloppsbrunnar grävts ned under modern tid. Vidare tycktes ytan ha täckts av jordmassor. Den ursprungliga topografin har troligen utgjorts av en svagare västsluttning. Enligt kartmaterialet från år 1816 benämns ytan som "*Hustomternas grästomter väster om den bebyggda delen*" och har troligen nyttjats som ängs- och betesmark.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningen följde den upprättade undersökningsplanen. Syftet var att klargöra i vilken utsträckning som det förekom fornlämning inom området. Utredningsresultatet skulle ligga till grund för ett fortsatt planeringsunderlag inför fortsatt byggande i området.

Ytan delades av Länsstyrelsen in i en intensiv yta, där utredningen utfördes med hög ambitionsnivå, och en extensiv yta som utreddes med låg ambitionsnivå. Resultatet efter etapp 1 och 2 har resulterat i en objekttabell som klargör vad för lämningar som påträffats samt ett förslag till deras antikvariska status.

Arkeologgruppen anser att syftet med utredningen har uppfyllts och rapporten har klarlagt i vilken omfattning som fornlämning förekommer inom utredningsområdet.

Referenser

Tryckta källor

Hennius Svensson, J. 2011. *Förhistoria i Gryt – Arkeologisk utredning och förundersökning: Historisk bytomt och diffusa spår av bosättning från äldre och yngre järnålder*. SAU rapport 2011:3.

Ramström, A. 2011. *Gryts bytomt, fastigheten Gryt 3:111*. Arkeologgruppen rapport 2011:27.

Otryckta källor

Kartor

Ekonomiska kartan 1956 – J133-10F5d58, Rikets allmänna kartverk.

Hemmansklyvning 1905 – 18-hov114 Lantmäterimyndighetens arkiv

Häradsekonomiska kartan 1864-67 - J112-73-21 Rikets allmänna kartverk.

Laga skifte 1857 - 18-hov-80 Lantmäteristyrelsens arkiv.

Utvidgning av tomter 1829 18-HOV-44. Lantmäterimyndighetens arkiv.

Storskifte 1816 – S31-5:2 Lantmäteristyrelsens arkiv.

Storskifte 1771 - S31-5:1 Lantmäteristyrelsens arkiv.

Geometrisk avmätning 1695 - S6:25-28 Lantmäteristyrelsens arkiv.

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Örebro kommun
Socken: Hovsta socken
Fastighet: Gryt 11:2 och 11:11

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_59
Länsstyrelsens diarienummer: 431-6446-2014
Projektnr: 2014_59
Fornlämningsnr: Hovsta 59:1

Projektledning:
Johnny Rönngren

Personal:
Nina Balknäs och Johnny Rönngren

Undersökningstid: 2015-04-27 till 2015-04-30

Exploateringsyta: 55 000 m²

Undersökt yta: 800 m², 463 löpmeter

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Läge:
X – 5119667
Y – 6575005
Z – 28-35 m.ö.h.

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Fynd förvaras hos Arkeologgruppen AB i väntan på fördelning.

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning/m
200	14x4	0,55	Grässvål - 0,05 Matjord - 0,2 Finkornig moränsand - 0,3 Anläggningar påträffades vid 0,3 meters djup. Sanden varvades med finkornig sand och grövre. Inom schaktet påträffades resterna efter en ladugårdsbyggnad.
328	5,2x3,1	0,7	Grässvål - 0,05 Matjord 0,1 Fyllning matjord - 0,6 Steril beige silt - 0,1 I schaktet fanns ett kraftigt lager påförd matjord. Rester efter utrasad syll påträffades (A338).
355	11x4,5	0,7	Grässvål - 0,05 Påförd matjord - 0,6 Finkornig morän - 0,1 I schaktets botten påträffades gruslager, inrasad källare eller brunn samt nedgrävning för syll. Gruslagret innehöll keramik av stengods daterad till 1700-tal.
384	6,7x5,3	0,4	Grässvål - 0,05 Matjord - 0,15 Steril beige silt - 0,1 I schaktet påträffades en grop A390.
436	18x1,5	0,35	Grässvål - 0,05 Matjord - 0,2 Steril morän - 0,1 Avfallsgropar och lager efter husgrund påträffades.
508	25x1,5	0,4	Grässvål - 0,05 Matjord - 0,2 Morän - 0,1 Spridda anläggningar efter stolphål och stensamlingar vars innebörd ej kunde fastställas.

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning/m
512	20x1,5	0,5	Grässvål – 0,05 Matjord – 0,2 -0,3 Marklager – 0,05 Beige silt - 0,1 Rad med uppbyggda stenhögar om 3-4 stenar påträffades. Troligen grund till ekonomibyggnad.
770	26x1,5	0,4	Grässvål – 0,05 Matjord – 0,15-0,25 Finkornig moränsand – 0,1 Rester efter en husgrund med spisröse påträffades. Utifrån keramikfynd daterad till 1800-tal.
972	9,5x1,5	0,3	Grässvål – 0,05 Matjord – 0,15 Finkornig moränsand -0,1 Två stenlyft påträffades.
1000	8,5x1,5	0,3	Grässvål – 0,05 Matjord – 0,15 Finkornig moränsand – 0,1 Ett stenlyft påträffades.
1012	22x1,5	0,3-0,5	Grässvål – 0,05 Matjord – 0,15 Beige silt – 0,1 Två dräneringsdiken påträffades. Daterades till 1800-tal.
1046	15x1,5	0,4	Matjord – 0,3 Postglacial blålera – 0,1
1050	15x1,5	0,4	Matjord – 0,3 Postglacial blålera – 0,1
1054	15x1,5	0,4	Matjord – 0,2 Postglacial blålera -0,2
1058	15x1,5	0,3	Matjord – 0,2 Postglacial blålera – 0,1
1062	15x1,5	0,3	Matjord – 0,2 Postglacial blålera – 0,1

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning/m
1066	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1070	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1074	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1078	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1082	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1144	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1148	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1152	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1156	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1160	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1164	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1168	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1172	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1
1176	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1180	15x1,5	0,25	Matjord - 0,15 Postglacial blålera - 0,1
1184	15x1,5	0,3	Matjord - 0,2 Postglacial blålera - 0,1

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
208	Syll	5,6x1,6	0,2	Syll som bestod av glest lagda stenar 0,1-0,4 meter stora. Utgör nordöstra hörnet till ladugårdsbyggnad.
263	Inre syll	4,8x0,4	0,1	Innersyll för golvregel. Stenarna 0,3-0,4 meter stora och flata.
286	Ramp	3,2x1,3	0,2	Ramp uppbyggd av morängrus och stenar i varierande storlek 0,1-0,3 meter stora. Halvcirkulär form.
296	Spisröse	2,3x1,3	0,2	Kantiga stenar, delvis skörbrända 0,2-0,5 meter stora. I anläggningen fanns kolrester.
370	Nedgrävning	3,3x1	0,2	Nedgrävning för syll, blandad fyllning med morängrus och mörkare matjord. I nedgrävningen fanns spår efter bortplockade stenar.
378	Lager	3x2,9	0,05	Lager med grus och sten 0,05 meter stora. I lagret påträffades keramikfynd av stengods daterad till 1700-tal.
390	Grop	1,2	0,35	Grop med varviga skikt med sand och matjord.
400	Stenlyft	0,4	0,07	Spår efter bortplockad sten.
407	Lager	3,3x1,5	0,05	Lager med slaktavfall, brända ben, kalkputs, tegelkross, fet kol och sandblandad fyllning.
411	Stenlyft	0,4	0,06	Spår efter bortplockad sten.
419	Grop	3x0,9	0,1	Grop med slaktavfall, brända ben, tegelkross, fet och kol.
427	Grop	0,9x0,8	0,1	Grop med slaktavfall, brända ben, tegelkross, fet och kol.
432	Lager	3x1,5	0,05	Kulturlager som innehöll tegelkross, brända ben och kol i sandfyllning.
440	Sten	0,5	0,3	Ensam sten.
451	Syll	0,8x0,7	0,1	Fem stenar med flat ovansida, tätt lagda invid varandra, möjligen del till syll.

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
495	Stolphål	0,7	0,3	Stolphål med stenskonig. Stenarna skärviga 0,2-0,5 meter stora. I fyllningen påträffades tegelkross.
516	Stolphål	0,35	0,2	Stolphål med stenskonig.
525	Nedgrävning	2,1x1,2	0,2	Nedgrävning runt jordfast sten. Troligen i syfte att gräva ned sten.
543	Grundsten	0,6x0,5	0,2	Två stenar 0,4 meter stora och 0,2 meter höga lagda tätt invid varandra i "stående" läge. Grundsten för byggnad?
568	Grundsten	0,8x0,7	0,2	Två stenar 0,5 meter stora lagda på varandra. Grundsten för byggnad.
592	Grundsten	1,2x0,7	0,2	Tre stenar upplagda på varandra. Stenarna 0,2-0,5 meter stora. Grundsten för byggnad.
629	Grundsten	0,8x0,5	0,2	Fyra stenar 0,2-0,5 meter stora tätt lagda på varandra. Grundsten för byggnad.
671	Ränna	2x0,4	0,05	Svagt välvd ränna, fylld med tegelfragment, kolrester, fet sand.
698	Grundsten	1x1	0,2	Sju stenar lagda på varandra i en hög. Grundstenar för byggnad.
774	Stolphål	0,5	0,3	Stolphål med välvd botten. Innehöll kol, tegelfragment och mörk fyllning.
784	Grop	1,5x1,2	0,1	Grop fylld med sten 0,05-0,1 meter stora, tegelkross och mörk fyllning.
793	Lager	2,3x0,8	0,05	Mörkfärgning som innehöll kol, tegelkross, flintgods och mörk sandfyllning.
800	Lager	1,5x1,5	0,05	Lager med stenar 0,1 meter stora, tegelkross och kolfragment.
808	Syll	1,5x0,5	0,2	Syll med huggna stenblock, stenarna 0,4-0,8 meter i storlek lagda i två skift. Flat ovansida. Kalkputs på insida.
866	Syll	1,5x0,5	0,2	Syll med huggna stenblock, stenarna 0,4-0,8 meter i storlek lagda i två skift. Flat ovansida. Kalkputs på insida.
936	Nedgrävning	1,5x0,6	0,2	Nedgrävning för syll A866 genom morän.

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
948	Spisröse	1,2x1	0,2	Spisröse av huggen sten och natursten 0,4-0,6 meter stora. Spisröset var täckt av ett lager med kalkputs. Kollager påträffades under spisröset.
957	Lager	2,7x1,5	0,05	Lager med finkornig ljussand var fylld innanför husgrundens syllstenar. Under sandlagret fanns morän.
961	Lager	3x1,5	0,1	Lager med putsfragment täckte husgrunden. Putsen hade en gulbeige färg. Mycket hårt packat.
981	Stenlyft	1x0,7	0,06	Spår efter bortplockad sten.
991	Stenlyft	0,9x0,8	0,08	Spår efter bortplockad sten.
1004	Stenlyft	1,4x0,8	0,07	Spår efter bortplockad sten.
1016	Dike	6,8x0,8	0,1	Dränerande dike, fyllt med sten upp till 0,1 meter stora, tegelkross, inslag av kolfragment, fynd av keramik och slaktavfall.
1029	Dike	2x1,5	0,5	Dränerande dike, fyllt med sten upp till 0,1 meter stora, och tegelkross.
1094	Mur	37x1	0,5-0,7	Stenmur i öst-västlig riktning, med grova stenar 0,7-1,2 meter stora. Består till stor del av natursten, emellertid finns stenar med borrhål. Vid kartöverlägg stämmer muren väl med fastighetsgränsen som etablerades efter att byn splittrades år 1829. Detta är synligt på karta från år 1857.
1200	Husgrund	10x5	0,2	Husgrund som är anlagd i en slänt. Kraftiga huggna stenar i väst, spår efter borrhål. Stenar 0,5-1 meter i storlek. Synlig i karta från år 1857. Troligen uppförd vid något tillfälle mellan år 1829-1857. Även synlig i karta från år 1956.
1204	Husgrund	15x5	0,05	Endast nordvästra hörnet och norra delen synlig. Resten är täckt av jordmassor då man berett marken för bilparkering. Synlig i karta först år 1905. I övrigt likt husgrund A1200. Även synlig i karta från år 1956.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fnr	Kontext	Sakord	Föremålstyp	Material	Ant	vikt/gr	Anm.
1	A378	Keramik	Krus	Stengods	2	54	Daterad till 1700-tal
2	A208	Keramik	Fat	Yngre rödgods/ flintgods	9	105	Rödgods och flintgods daterad utifrån dekoren till 1800-tal.
3	A319	Keramik	Obest.	Yngre rödgods	2	27	Fragmenterade skärvor utan spår efter dekor.
4	A808	Keramik	Fat	Yngre rödgods	2	99	Utifrån dekor daterad till 1800-tal.
5	A1016	Keramik	Fat/grytfot	Yngre rödgods	3	93	Skärvor efter fat och grytben. Dateras till 1700-tal och 1800-tal.

